

ТОДОР ГЕНОВ

(Незавършен драматичен монолог)

ВАНЯ БОЯДЖИЕВА

Името на Тодор Генов е тясно свързано с комунистическото движение, с Георги Димитров и Лайпцигския процес и със социалистическия реализъм в нашата страна. Той е страстен публицист и оригинален драматург, с живо, остро и полемично перо. Тодор Генов е изпитвал винаги нужда от новаторски търсения, от тясна връзка с най-напредничавите умове на епохата. Неспokoйният му дух разширява творческия му диапазон, гражданското му и литературно дело е многостранно и в него винаги се забелязва много ясна комунистическа насоченост.

Творческият път на Тодор Генов е интересен, белязан със своя неповторима индивидуалност. Той започва с младежки стихове и издава стихосбирката „Цигулка“ (1923). Наскоро след това написва студията „Идейните позиции в Съветска Русия“ (1926), където се проявява като талантлив публицист. Сътрудничи активно във „Ведрина“, „Кормило“, „Заря“, „Камбана“ и „РЕЛЕФ“, като се подписва с псевдонима Меруда Хорели. През историческите дни на Лайпцигския процес Тодор Генов във в. „Вик“ се обявява смело в защита на Димитров с талантливата си художествена публицистика. Този антифашистки вестник, където Т. Генов е редактор, поема функциите на главен орган, който води кампанията в защита на героя от Лайпциг. „Вик“ се явява една връхна точка в биографията на Т. Генов, защото вестникът става център, около който се сплотяват хиляди борци. Апетите и публикациите по страниците на „Вик“ са повик към човешката съвест и към гражданската им доблест. Ето какво споделя самият Тодор Генов за този незабравим момент от своята биография, към който непрестанно ще се връща, за да го обогатява и допълва: „Желанието ми беше тоя вестник с името си да напомня, че въпреки терора нашият боен вик не ще бъде заглушен.“ И наистина, целта е постигната. Заглавието е оправдано. Името на „Вик“ е изрисувано от Ал. Жендов, а най-дейният му сътрудник е партийният ветеран Димитър Найденов. Неотдавна Т. Генов събира своите публикации от в. „Вик“ в една книга, озаглавена „За него“ (1982), в която документите сами говорят, те носят парещия дъх на Лайпцигската битка. Образът на Георги Димитров тук е „водещ“ и авторът не без основание нарича тази книга „За него“ „роман“.

След Лайпцигския процес Т. Генов продължава своята публицистична и литературнокритична дейност. Трябва да се отбележи, че 9. IX. 1944 г. го заварва на боен пост в Радио София, откъдето той предава своите радиопамфлети, издадени след това в отделна книга („Незабравки“, 1945). Тодор Генов се явява съвременен продължител на публицистичното и фейлетонното дело на Христо Ботев, Алеко Константинов и Георги Кирков (Майстора). Неговите разкази, фейлетони и памфлети, появили се непосредствено след Девети септември във в.

„Литературен фронт“, носят парещия дъх на тогавашните политически събития. Самите заглавия на тези публицистични памфлети говорят за гражданския нерв на писателя („Хуманизмът на бакалите“, „Гневът на господарите“, „Гаврата на Тартюф“, „Генералът“ и др.). Така се оформява книгата с политически памфлети „Господари и слуги“ (1948) с предговор от Тодор Павлов.

Тодор Генов произхожда от планинския град Елена, откъдето са още Иларион Макариополски, Стоян Михайловски и Петко Ю. Тодоров. Бащата на Тодор Генов е мирови съдия и е от стар еленски род, пропит с възрожденски и русофилски дух. Т. Генов от малък чете Достоевски, Толстой, Чехов, Тургенев. Майката е артистична, независима и свободолобива личност, свири на китара и декламира Христо Ботев и Иван Вазов. Т. Генов завършва средното си образование във Велико Търново, но не желае да стане адвокат и напуска родителите си. Още като ученик сътрудничи в сп. „Везни“ на Гео Милев. В София Т. Генов следва философия и литература. Поради липса на средства той учи и работи и завършва Свободния университет в отдел „Дипломация“. Сближава се с Гео Милев, Христо Ясенев, Илия Бешков и др. Особено тесни и приятелски са връзките му с големия наш художник Иван Милев (1897—1927), който създава изключително модерно и прогресивно изкуство. Стиховете на Т. Генов в „Цигулка“ са отглас на кървавите събития от 1923 г. Тогава той се подписва с псевдонима Ото Лавър. Заради активното си участие в прогресивния печат Т. Генов е принуден да емигрира в Белгия. В Брюксел той работи като обикновен работник и за две години в съкратени срокове завършва Вечерния журналистически институт с пълно отличие. По-късно Т. Генов е емигрант за известно време и в Париж, където също изкарва прехраната си като обикновен работник.

Интересен е неговият роман от това време „Париж — неизменният ден“ (1936), който излиза във второ преработено издание през 1963 г. Това е роман-хроника, написан в модерна форма. В картината, която авторът дава на Париж, той не само предава борбата на франския народ за свобода, демокрация и равенство, но изобразява и вътрешната човешка драма на капиталистическия град — с ужасите на страданията и героичната борба на народа. В повествованието се забелязват три сюжетни линии, обединени от хрониката на един парижки ден от 6 часа сутринта до полунощ. Тази композиционна особеност дава възможност на автора за синтез и за философско обобщение, за оригиналност при фабулирането и в очертаване на образите. Романът-хроника „Париж — неизменният град“ има следния оригинален финал:

„У-у-у! Има дни — има и други дни! Ех, ех, да потанцуваме, да попеем и — напред — по улиците, по булевардите — по цялото земно кълбо — напред! Ще платим нашия дълг към обществото.“

И сигурно тъкмо затова Йордан Бадев пише отрицателна рецензия за романа, на която Т. Генов смело отговаря в „Кормило“ (бр. 17, 22. II. 1936 г.). Този роман е доказателство за наченки на социалистически реализъм в нашата пролетарска проза от 20-те години. Той е новаторски по форма и съдържание, в него съществува емоционален подтекст и философски замах при обобщението.

Тодор Генов има солидна литературнокритическа дейност. Той публикува множество статии, студии и рецензии, някои от които се появяват и в чужбина. Неговият принос в тази насока е главно през 20-те и 30-те години. На Ламар например е посветена статията на Т. Генов „За една поезия“ (1933), където се проследява пътят на този наш народен поет от „абстрактния бунт на човека“ към конкретните борби на пролетариата за нов живот. Приносен характер имат статиите „Пролетариат и култура“, „Октомврийската социалистическа революция и руската художествена литература“, „Творчеството на живота и творчеството на радостта“, „Сергей Есенин и есенинщината“, „Маяковски, убит от

Маяковски“, „Маяковски, възкресен от революцията“, „Нужна ли е критика в литературата“, „Революционен ентузиазъм“, „Нови насоки в родното ни изкуство“, „Криза в съвременното изкуство“, „Смъртта на художника Иван Милев“ и др. Т. Генов има заслуга, че още през 1938 г. написва голяма и аналитична рецензия за току-що появилата се „Теория на отражението“ от Тодор Павлов. В статите си за българската поезия, които излизат от 1926 до 1932 г. в голямото френско списание „Mercure du France“, Т. Генов разглежда българската поезия и нейното развитие от IX и XVIII в. и до наши дни тогава, като се спира на Смирненски, Гео Милев, Ламар, Фурнаджиев и Разцветников. Ето какво пише Т. Генов за Н. Фурнаджиев тогава: „В тая наситеност с жарта на образа, с тая груба примитивна чувствителност към родната майка земя и тая нежност към нея — в неговите „Дъжд“, „Любов“, „Конници“, „Ужас“, „Вълци“, „Сватба“ — той ще върви по своя път към създаването на поезия, чрез която ще свърже душата си с най-свещения „миг“ на родната ни душа, изтръпнала в далечно предчувствие за нов живот. . .“

Освен като публицист, литературен критик и белетрист Т. Генов се проявява особено силно в областта на драматургията. Неговият писателски поглед още в ранните му години проявява чувствителност към драматизма на епохата. Той умее да вижда главното, същественото, влече го полемиката, долавя човешкия героизъм. Тези особености на творческия му натюрел се проявяват веднага в първата му драма „Вяра“ (1953), която се нарежда между най-доброто в нашата социалистическа драматургична класика. Образът на комуниста Найден Баров е предаден в сложна психологическа колизия. Драматургът надниква във вътрешния свят на героя, вижда неговата драма на човек и комунист, нещо, което беше рядкост в драматургията през онези години.

По-късно Т. Генов създава пиесите „Паметник“ („Мечта“), „Страх“, „Любовта и сянката“, „Незавършен монолог“, които доразкриват таланта на автора в областта на драматургичното изкуство.

Във „Вяра“ авторът успява да прояви новаторския си дух и темперамент на творец. Въпреки че сюжетът е от Съпротивата, тук, в центъра на пиесата, се поставя нравствено-етичен конфликт, където се чувствуват някои трагедийно-героични моменти. Найден Баров е в силно драматично положение на „без вина виновен“. Авторът смело третира проблема за човека и вярата в него. Въпросите за доверието в човека и за нравствената сила на комуниста, който трябва да изтърпи всички изпитания, за да докаже своята правда, се поставя от Т. Генов в оригинална за времето трактовка.

Образът на Найден Баров се запомня, той буди голямо съчувствие, защото враговете не успяват да сломят волята му и във финала въпреки големите изпитания той излиза победител. Т. Генов има новаторски подход към темата за Съпротивата, а също и при пресъздаването на сложния образ на положителния герой в нашата социалистическа драматургия. С „Вяра“ Т. Генов прокарва път към бъдещи драматургични произведения, в които се разработва темата за Съпротивата.

В пиесата „Паметник“ („Мечта“) Т. Генов си служи с оригинална експресивна форма, напомняща драмите на Б. Брехт. Той въвежда образите на Безименния гражданин и на Мрачния мъж. Новаторският характер на драматургията на Тодор Генов проличава най-добре в пиесата му „Незавършен монолог“, появила се във връзка с 90-годишнината на Г. Димитров. Тук отново подвигът на Героя от Лайпциг се явява в същност като символ на големия незавършен диалог между двата непримирими свята на нашия напрегнат век. Пиесата представлява интерес не само за тясно българска национална публика. Драматургът използва гротеската, деформацията, експресионистичния и романтичен похват, за да очертае конфликта на епохата и по-специално образа

на Георги Димитров. На сцената се чува гласът на Димитров, без обаче да се появява самият той. Или пък виждаме самия Димитров, но не като подсъдим, а като прокурор в Лайпцигския процес.

В „Незавършен монолог“ се чувства голяма динамика, образът на Димитров се предава в различни превъплъщения. Тук бихме цитирали едно изказване на Тодор Павлов за тази пиеса: „Димитров израства като прокурор на цялата наша епоха и по-точно — на съвременния, опитващ се да се възроди и реваншира световен фашизъм“ (Т. П а в л о в. Тодор Генов. Литературно-критически очерк. С., 1974, с. 99).

Документите и памфлетите от страниците на в. „Вик“ през 1933 г. сякаш продължават да бъдат „недовършени“. . . Темата за Димитров е станала завинаги сърцевина за Тодор Генов.

В неговия интересен „Дневник с обратна дата“ се включват множество документи от миналото, философски обобщения и размисли. В тези изповедни дневници спомените на писателя създават не само неговата лична биография, а и биографията на едно велико време. В оригиналната художествено-документална белетристика оживяват образите на Гео Милев, Христо Ясенов, Никола Вапцаров, Александър Жендов, Борис Ангелушев, Илия Бешков. . . Със своите дневници писателят се приближава все по-близо до наши дни и това доказва неговата особено жива връзка със съвременността.

Творческият и жизненият път на Тодор Генов е пример за партийна всеотдайност и вяност към комунистическия идеал. Неговата литературно-критическа, публицистична, белетристична и драматургична дейност представлява ценен принос в социалистическата ни култура и литература.

Художественият почерк на Тодор Генов носи новаторски черти. Магическият образ на Димитров, който пронизва публицистиката и драматургията му, ще остане трайно в съзнанието на читатели и зрители. Чрез творчеството си Тодор Генов продължава своя незавършен монолог за Димитров, който в днешната напрегната международна обстановка звучи с нова сила и голяма убедителност.